

A.: Sád háruthián orér hásznik párov, ároghcshuthénov, uráchutheámp és mjéghácsthoghutheámp. (Érjen el sok feltámadási nap jól, egészséggel, örömmel és bűnbocsánattal).

Erre melegen megszorítják egymás kezét, azután távoznak.

Idézeteinket az Arménia 1892. májusi, húsvéti számából vettük A korabeli helyesírást, valamint az örmény vers Szongott-féle átírását igyekeztünk betű szerint megismételni.

Utánn nyomás az Új Ember 2000. március 12. számából

Beke György

Akik menedéket nyújtottak a Szabadság-szobornak A minoriták Aradon

Utolsóként papok beszélhettek a halálra szánt magyar tábornokokkal. Négy minorita atya, egy református és egy ortodox lelkész.

Először 1849. október 5.-én, déli két óra tájban lépték át a vár kapuját, mikor már értesültek a halálos ítéletek jóváhagyásáról.

A fenyegető várerőd és a megdermedt város közötti egyedüli kapcsolatot a papok jelentették: *Winkler Brúnó, Sujánszky Eusztách, Bardócz Sándor* és *Pleva Balázs* minorita szerzetesek, *Baló Béni* református lelkipásztor és *Vasile Sombati* ortodox pópa. Átaluk szerzett tudomást a város az elítéltek utolsó óráiról, a tábornokok hangulatáról.

Délután öt óráig maradhattak a lelkészek a várban. Azon az estén Aradon minden ház sötét maradt, csak halvány gyertyák világítottak a hátsó szobákban.

A minorita templomban az atyák sokáig, nagyon sokáig imádkoztak.

A néma város gúszolta a tábornokokat, a szabadságot, önmagát.

Másnap, október 6.-án hajnalban a minorita atyák, a református lelkész és ortodox pap visszatértek a várba, és utolsó útjukra kísérték a tizenhárom tábornokot: a golyó általi halálra ítéltet az északi vársáncba, a bitóra szántakat a déli oldalra.

Saját, vér szerinti rokonaikat sem temethették volna nagyobb fájdalommal az aradi minoriták, mint eszme-rokonaikat, a tizenhárom tábornokot.

Az aradi minoriták rokonszenve a magyar szabadságharcra természetes módon következett a rend addigi, másfél évszázados itteni történetéből.

Az 1702-es alapítás után fél évszázaddal, 1750-ben magyar gimnáziumot állítanak fel. A rend tagjai plébánosi szolgálatokat is végeznek. Felbecsülhetetlen szerepet játszanak az aradi magyar művelődésben. A szabadságharc leverése után a hatóságok gáncsolták tevékenységüket, de ha a történelem szólította őket, mint Trianon után, a román uralom idején, a minoriták azonnal vállalták a legnehezebb feladatokat, a magyar nyelv és kultúra védelmét.

Arad kisebbségivé lett magyarságának nemcsak lelki gondozásával, de művelődésével is törődtek a jó minorita atyák.

Szent Ferenc halálának 700. évfordulóján a rendház udvarán letették a magyar művelődés otthonának alapkövét; és a következő év pünkösdjén már fel is szentelték a minorita kultúrházat.

Ebben az épületben szerkesztették és nyomtatták a *Vasárnap* című kétheti folyóiratot, s olyan írók, költők olvastak fel a ház dísztermében, mint a székely *Tamási Áron*, *Nyírő József*, a felvidéki *Mécs László* és az aradi születésű *Szentimrei Jenő*.

Arad százötven esztendőn át, jóban-rosszban a maga halottaiként őrizte a tizenhárom tábornok emlékét. Velük együtt minden mártír szabadságharcosét. A város főterén 1890.

október 6.-án felavatták azt a szoborcsoportot, amelyet azóta magyarul csak úgy neveznek, hogy Szabadság-szobor.

A kompozíció, amelyet eredetileg *Huszár Adolf* képzelt el, de *Zala György* fejezett be, *Köllő Miklós* segítségével, a központi alak, egy szépséges nő, aki "Hungáriát" jelképezi, jobbával tölgy- és babérkoszorút tart magasra. A szabadság eszméjének diadalát sugározza. Bal kezével Szent István kardjára támaszkodik (a Prágában őrzött kard másolatára), fején Mátyás király híres "fekete seregének" sisakja, amelyet a fejedelmi méltóság jelképeként korona vesz körül, amely Szent Margit koronájának mintájára készült másolat. A sisak alól jobbról és balról egy-egy hajfonat csüng. Testét sodrony páncéling borítja, védelmezi; ilyen viseltek az egykori harcosok: magyar motívumokkal gazdagon hímzett lovagi öltözet. "Hungária" lábát szintén sodronypáncél borítja, és lovagsarkantyút visel. Bal karján Mátyás király pajzsa. Jobb vállán párdúc bőr, amilyent a honfoglaló Árpád vezér viselt ...

A szoborcsoport talpázatán négy jelképes epizód: az áldozatkészség, a harckészség, a haldokló harcos és az ébredő szabadság allegóriái.

Végül, az alapzatán féldomborművek, arcképek: a tizenhárom tábornok arcásával.

Arad román urai Trianon után a régi Magyarország jelképét látták a mártírok szoborcsoportjában. Ebben az időben felgyorsult a magyar múlt emlékeinek eltüntetése. Porba hulltak Petőfi, Kossuth és Bem tábornok szobrai Marosvásárhelyen, Kolozsvárott, a Székelyföldön. Nagyvárad főteréről "elköltöztették" a város alapítójának, Szent László királynak a szobrát.

Bukaresti kormányhatározat döntött arról 1925-ben, hogy Aradon le kell dönteni a Szabadság-szobrot, Kossuth Lajos szobrát, és ezzel együtt leszerelni a falakról huszonöt magyar emléktáblát. Kossuth szobrának nyoma veszett. A márványtáblákat összetörték. A Szabadság-szobrot azonban csak szétbontották alkotóelemeire, és raktárba hurcolták.

Sztálin halála után az olvadás jele Aradon az volt, hogy a magyarság visszakérte magának a Szabadság-szobrot. Ezúttal talán sikerül, reménykedtek az emberek, amikor kőművesek jelentek meg a főtéren és hozzákezdtek a szobor ott maradt, rongálódó talpázatának a kijavításához.

Háromszáz aradi román értelmiségi, párthűségüket naponta bizonygató tanárok, orvosok, pártaktivisták egyenesen a párt főtitkárához fordultak, levélben tiltakoztak a "horthysta merénylet" ellen. De azért az alapzatot tovább készítették a Szabadság-szobornak. Csakhogy október 23.-án kitört a magyar forradalom.

Bukarestben levonták a "tanulságot"; a magyar nép megbízhatatlan, ellenforradalmár... Arad főterén egy reggelre magas deszkapalánk fogta körül a szobor talpázatát.

Majd két év múlva, pontosan a főtér közepén, a Szabadság-szobor helyén, ünnepélyesen felavatták a Román Katona Emlékművét.

Mikor 1989 decemberében megdőlt a Ceausescu-diktatúra, az aradi magyarság a legelső tennivalók közé számította a Szabadság-szobor kiszabadítását várbeli fogságából. Ugyanis az 1956-os szoborállítás meghiúsulása után, a széttört darabokat a lovardából átszállították a várba.

Mózer István a helybeli magyar napilapban mindjárt 1990 elején cikkezni kezdett: állítsuk helyre a Szabadságszobrot.

Évekkel később aztán Orbán Viktor miniszterelnök nyíltan felvetette román kollegájának, Radu Vasilénak, hogy a 150. évfordulót tiszteljék meg közösen a Szabadság-szobor újbóli felállításával. Radu Vasile ígéretet tett, hogy feloldják a szobor várbeli fogságát, újra felállítják az emlékművet, talán egy ezután létesítendő "barátsági parkban", más szobrokkal egyetemben. Ezzel kiállították a "fogoly" szabadulólevelét.

1999. szeptember 21.-én a törvény rendelkezett arról, hogy az aradi várban őrzött szobrot átadják a minorita rendnek, és az átadásnak tíz napon belül meg kell történnie. *

A minorita atyák még Szent Ferenc életében, 1220 körül megjelentek Magyarországon. Ekkor alapították az első magyar rendtartományt. 1627 után külön rendtartomány állott fenn Erdélyben. Aradon, Kézdivásárhelyen, Lugoson, Nagybányán, Pancsován a minorita atyák vezették a plébániákat is. Trianon után öt rendház maradt meg Erdélyben: Aradon, Marosvásárhelyen, Lugoson, Nagybányán és Kézdivásárhelyen.

Az 1948-as esztendő - az egyházak ellen indított hadjárat kezdete - sorsfordító volt a minoriták életében is. A rend nyilvános működési jogát megvonták, új tagokat nem vehettek fel, iskoláikat, intézményeiket, lapjaikat, nyomdáikat államosították. Az aradi szerzeteseket kényszerlakhelyre számúzták, volt, akit börtönbe zártak.

Csak kilenc év után, 1957-ben engedett vissza a hatalom néhány pátert, de szigorú állami ellenőrzés alatt maradtak, a közéletben nem vállalhattak szerepet, szerzetesi ruhájukat nem viselhették... Olvastam valahol, hogy a Szabadság-szobor felállítása után Ferenc József soha többé nem tette be a lábát Arad városába.

Egy ötvenmillió birodalom ura félt tizenhárom halott tábornoktól?

Mióta a főtérről eltűnt a Szabadság-szobor, a minorita templom impozáns épülete és szelleme lett a szabadságvágy megtestesülése az aradi magyarok számára. Akkor is, amikor a szerzeteseket kiharcolták a templomukból, és még inkább, mikor létszámban jóval kevesebben szolgálhattak itt megint. Nélkülözhetetlen munkát végeztek a minoriták az aradi magyar oktatás két és fél évszázadában. Immár nincsenek meg ehhez az anyagi és személyi feltételeik. A hitoktatásban azonban részt vettek a diktatúra idején is.

Amikor a kormányrendelet megjelenését követően nyomban dönteni kellett a Szabadság-szobor darabjainak új, immár "magyar kézen" lévő menedékhelyéről, természetesen a minorita rendház udvarára esett a választás.

A kormányhatározat tíz napban szabta meg a Szabadság-szobor átadásának idejét.

Napokig nem történt semmi, végül az utolsó nap a várparancsnok üzent a minorita rendházba: vihetik a szobrot. Mikor kigördült az autó a vár kapuján, a város minden magyar templomának tornyában egyszerre szólaltak meg a „harangok”, és zúgtak, amíg "Hungária", a fenséges szépségű nőalak meg nem érkezett a rendház udvarára.

* *Dávid Ibolya* igazságügyi miniszter asszony, aki igencsak szívén viselte az ügyet, személyesen vállalta a Szabadság-szobor átadásának felügyeletét

** magyarországi köztudatunkban igencsak sovány híradás él erről a harangzúgásról, pedig meghatározó és többre méltó (az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek szerkesztőségi megjegyzései)

Erősen a témához kapcsolódik, ezért itt közöljük - szintén utánnnyomásban - az Arménia 1892 márciusi számából a következő felsorolást.

Hazai krónika

A '48-as szabadságharc aradi elíteltjei közt örmények:

Fejér János százados (születési helye: Egerbegy)

Fejér József főhadnagy (sz.h. Egerbegy)

Gorove Antal testőrhadnagy (sz.h. Toposztzo)

Hankovics György főhadnagy (sz.h. Nagyvárad)

Hollósy József hadnagy (sz.h. Kertemics)

Keresztes Ferencz főhadnagy (sz.h. Arad)

Keresztes Lajos hadnagy (sz.h. Temesvár)